

فصل اول جامعه و فرهنگ

● فصل اول ● جامعه و فرهنگ ●

○ انتظار می‌رود در پایان این فصل دانش آموز:

۱. گسترهٔ جهان اجتماعی را بدانند و قلمروهای مختلف آن را از هم تشخیص دهد.
۲. بدانند همهٔ پدیده‌های درون جهان اجتماعی فرآورده و محصول کنش‌های انسانی نیستند.
۳. تفاوت و تشابه دو مفهوم نظام اجتماعی و جهان اجتماعی را توضیح دهد.
۴. مفاهیم ساختار اجتماعی و نهاد اجتماعی را تعریف کند.
۵. نسبت فرهنگ و جامعه را تحلیل کند.
۶. به اهمیت نهادهای فرهنگی بی‌ببرد و به عضویت در آنها برای مشارکت در فرایند تولید، انتقال و عمق بخشیدن به فرهنگ علاقمند گردد.
۷. توانایی نقد و داوری فرهنگ‌ها را در سطوح هنجارها، ارزشها و عقاید پیدا کند.
۸. فرهنگ واقعی، فرهنگ آرمانی و فرهنگ حق را توصیف کند.
۹. برای نزدیک شدن فرهنگ واقعی به فرهنگ آرمانی و فرهنگ حق، احساس مسئولیت کند.

درس اول

۱ گستره جهان اجتماعی

● پدیده‌های درون جهان اجتماعی

جهان واژه‌ای است که برای اشاره به مجموعه‌های بزرگ به کار می‌رود مانند جهان طبیعت، جهان غرب و جهان اجتماعی نیز به مجموعه پدیده‌هایی دلالت می‌کند که در محدوده زندگی اجتماعی انسانها قرار می‌گیرند. به نظر شما کدام یک از پدیده‌های زیر درون این مجموعه قرار می‌گیرند؟

خانواده، ستارگان، احترام به قانون، فلزات، دولت، زلزله، عدالت، مدرسه، صلح، امنیت، کارخانه، رودخانه، کوهها، خیابان، بیابان، خویشاوندان، حزب، کارمند، مسجد، آب، خورشید، اتوبوس، هواپیما.

● برای پاسخ به پرسش بالا، جدول صفحه بعد را تکمیل کنید؛ پدیده‌هایی را که مطمئن هستید درون جهان اجتماعی قرار دارند در ستون اول و مواردی را که یقین دارید بیرون از جهان اجتماعی قرار دارند در ستون دوم بنویسید. مواردی را که درباره آنها شک دارید و نمی‌دانید درون جهان اجتماعی یا بیرون آن قرار می‌گیرند در ستون سوم درج کنید.

ردیف	درون جهان اجتماعی	بیرون جهان اجتماعی	؟
۱	خانواده	فلزات	زلزله
۲			
۳			
۴			

● معیارشناسایی پدیده‌های جهان اجتماعی

ما برای شناخت پدیده‌هایی که به جهان اجتماعی تعلق دارند به معیار و قاعده نیاز داریم. آیا قاعده‌ای وجود دارد تا براساس آن پدیده‌های یاد شده را شناسایی کنیم و به درست یا غلط بودن تشخیص خود پی ببریم؟

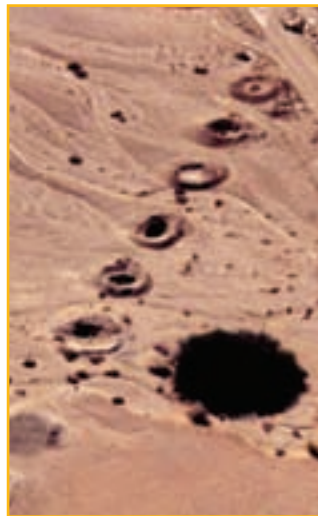

هر چیزی که با زندگی اجتماعی انسان ارتباط داشته باشد درون جهان اجتماعی قرار می‌گیرد. براساس این قاعده، کنش‌های اجتماعی انسانها و پیامدهای آنها به جهان اجتماعی تعلق می‌گیرند. احترام به قانون یک کنش اجتماعی است؛ خانواده پدیده‌ای است که با کنش‌های اجتماعی انسان به وجود می‌آید؛ امنیت، صلح و ... حاصل کنش‌های اجتماعی انسانها هستند. همه این امور از این جهت که با زندگی انسانها ارتباط دارند درون جهان اجتماعی جای می‌گیرند.

ما می‌دانیم زلزله یا خشکسالی پدیده‌های طبیعی

هستند و از این جهت درون جهان اجتماعی قرار نمی‌گیرند، اما این دو پدیده تأثیرات تعیین‌کننده‌ای در کنش‌های اجتماعی انسانها دارند. انسانها برای مقابله با زلزله و خشکسالی، قواعد خاصی وضع می‌کنند و کنش‌های مناسبی انجام می‌دهند؛ آنها خانه‌های خود را به گونه‌ای می‌سازند که در برابر زلزله مقاوم باشند؛ انبارها و سیلو‌هایی را بنا می‌کنند تا با خشکسالی مقابله کنند. آنها در مناطقی که آب و هوای خشک دارد، راه‌هایی برای رسیدن به ذخایر زیرزمینی آب ابداع می‌کنند و کشاورزی متناسب با همان آب و هوا را بر می‌گزینند.

بنابراین زلزله، خشکسالی و آب و هوا پدیده‌های جهان طبیعی هستند ولی از جهت ارتباطی که با زندگی اجتماعی پیدا می‌کنند، درون جهان اجتماعی قرار می‌گیرند.

● قنات، ابتکار ایرانیان

- درباره قنات و ابعاد اجتماعی آن و ارتباط آن با آب و هوای فلات ایران گفت و گو کنید.
- با توجه به آنچه در این بخش خواندیم، پدیده های ستون سوم جدول را دوباره بازنویسی کنید. به نظر شما این موارد به کدام جهان تعلق دارند، جهان طبیعی یا جهان اجتماعی یا هر دو؟

● بسط جهان اجتماعی

مطمئناً بسیاری از موجودات، بیرون از جهان اجتماعی وجود دارند؛ یعنی در جهان طبیعی یا ماوراء طبیعی. به نظر شما آیا این موجودات می توانند در ارتباط با زندگی اجتماعی انسانها قرار گیرند و از این جهت در گستره جهان اجتماعی نیز وارد شوند؟

می دانیم که خداوند سبحان، فرشتگان، ستارگان، کهکشانها، فلزات، جمادات، کوهها، بیابانها، جنگلها و بسیاری از حیوانات، قبل از انسان وجود داشته اند و اگر انسانها نیز از بین بروند همچنان وجود خواهند داشت؛ به تعبیر دیگر این پدیده ها محصول کنش انسانها نیستند، ولی از برخی جهات می توانند با جهان اجتماعی انسان ارتباط داشته باشند و به جهان اجتماعی وارد شوند.

انسانها با شناخت فلزات وسایل و ابزارهای جدید می سازند و این ابزارها به نوبه خود در نحوه زندگی آنان اثر می گذارد.

شناخت ستارگان امکان پیدا کردن راه ها در بیابانها و دریاها را فراهم می آورد و این پدیده سفرها و مهاجرت های انسانی را گسترش می دهد. رفتار شتابزده و نابخردانه انسان، طبیعت و محیط زیست را آلوده می کند و این آلودگی فرصت های زندگی اجتماعی را

محدود می کند.

شناخت خداوند و فرشتگان و جهان ماوراء طبیعی ، آرمانها و ارزشهای زندگی آدمیان را تغییر می دهند و کنش های اجتماعی آنان را دگرگون می سازد. سنت های الهی نیز با انسانهای شاکر و ناسپاس و جوامع عادل و ظالم یکسان عمل نمی کند و درهای آسمان را بر عدالت پیشگان می گشاید و ستم پیشگان را در قهر و انتقام الهی فرو می گذارد. بنابراین هر یک از موجوداتی که بیرون از جهان اجتماعی حضور دارند به واسطه ارتباطی که با زندگی اجتماعی انسان پیدا می کنند، می توانند در گستره جهان اجتماعی نیز قرار گیرند.

- درباره پدیده هایی که در ستون دوم جدول مربوط به این درس نوشته اید، یک بار دیگر تأمل کنید. در چه صورتی می توان پدیده های مربوط به این ستون را در ستون اول قرار داد؟
- آیا پدیده های گذشتگان، آیندگان، سیاهچاله و ویروس درون جهان اجتماعی قرار می گیرند؟ چگونه؟

• اصطلاحات و مفاهیم اساسی درس را در این قسمت بنویسید .

گسترهٔ جهان اجتماعی ،
.....

• مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید.^۱ در این قسمت یا مفاهیم کلیدی را تعریف می کنید یا ارتباط آنها را دو به دو نشان می دهید.

تمامی پدیده ها به واسطهٔ ارتباطشان با زندگی اجتماعی انسان، در گسترهٔ جهان اجتماعی قرار می گیرند.

.....
.....
.....

• در این قسمت می توانید جمله ها و گزاره هایی را که در قسمت «خلاصه کنید» نوشته اید با هم ترکیب کنید و در قالب بند یا پاراگراف بنویسید.

• فرض کنید می خواهید مطالبی را که در این درس یاد گرفتید به زبان و قلم خودتان به دیگران آموزش دهید. در کلاس نوشته های خود را بخوانید و با راهنمایی دبیر خود، بهترین آنها را انتخاب کنید و به نام نویسندهٔ آن در کتاب خود بنویسید.

.....
.....

۱- برای پیدا کردن مطالب مهم درس از خود بپرسید این درس به دنبال پاسخ به چه پرسش هایی است.

درسوم

نظام اجتماعی

۲

● ساختار اجتماعی

ساختمان یک ورزشگاه را در نظر بگیرید. اگر ورزشگاه در اثر یک حادثه طبیعی یا غیرطبیعی فرو ریزد، بسیاری از اجزای ساختمان در محل حادثه باقی می ماند. به نظر شما چرا این اجزا را دیگر نمی توان ساختمان نامید؟

● فروریختن ورزشگاه Hillsborough در سال ۱۹۸۵

اجزای ساختمان دارای ارتباط و چینش منظم هستند. نوع ارتباط و چینش اجزا، آنها را به صورت ساختمان درآورده است. یک ساختمان هنگامی برای ورزش مناسب است که چینش و ارتباط عناصر و اجزای آن متناسب با ورزشگاه باشد.

از نوع ارتباط و پیوندی که بین اجزای یک ساختمان وجود دارد با نام ساختار ساختمان یاد می شود. اجزا و مصالح ساختمان تا هنگامی که در ساختمان قرار نگرفته باشند، انبوهی از آهن، پاره چوب، خاک، سنگ، سیمان و مانند آن هستند. این عناصر پراکنده هنگامی در مجموعه ساختمان قرار می گیرند و جزئی از آن می شوند که در ساختار ساختمان واقع شوند.

مجموعه پدیده هایی که در جهان اجتماعی قرار دارند بی شباهت به اجزا و عناصر یک ساختمان نیستند. از ارتباط و پیوندی که بین پدیده های اجتماعی وجود دارد با نام ساختار اجتماعی یاد می شود.

• کلاس درس خود را به عنوان یک مجموعه در نظر بگیرید. پنج مورد از اجزا و عناصر این مجموعه را یادداشت کنید و نوع ارتباطی را که این اجزا با کلاس دارند در مقابل آنها بنویسید.

ردیف	عناصر یا اجزا	رابطه
۱	معلم	تدریس می کند
۲	دانش آموز
۳	کتاب
۴
۵

تفاوت نظام اجتماعی و جهان اجتماعی

ما تاکنون با مفاهیم نظام اجتماعی و جهان اجتماعی آشنا شده ایم. به نظر شما این مفاهیم چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟ توجه به مفهوم ساختار اجتماعی شما را در پاسخ به این پرسش یاری می‌رساند.

جهان اجتماعی و نظام اجتماعی در واقع از یکدیگر جدا نیستند و به همین دلیل شناخت تفاوت‌های آنها نیازمند دقت است. برای شناخت تفاوت این دو مفهوم مثال مجموعه ورزشی را به یاد بیاورید. هنگامی که درباره یک ساختمان ورزشی گفتگو می‌کنیم از سه مفهوم زیر می‌توانیم سخن بگوییم.

مجموعه اجزا و عناصر ورزشگاه؛ ساختار ورزشگاه؛ ساختمان ورزشگاه.

می‌دانیم این سه مفهوم در واقعیت جدا از هم نیستند؛ یعنی ساختمانی را بدون ساختار و بدون عناصر و اجزای آن نمی‌توانیم پیدا کنیم. با وجود این، هر یک از این سه مفهوم معنای خاص خود را دارد:

۱. **مجموعه اجزا و عناصر ورزشگاه:** همه اجزا و عناصر دخیل در ساختمان از قبیل سنگ، چوب، آهن و ... را در بر می‌گیرد.

۲. **ساختار ورزشگاه:** از چینش و ارتباط بین اجزا و عناصر حکایت می‌کند.

۳. **ساختمان:** از اجزا و عناصر با توجه به ساختار و ارتباطی که با هم دارند حکایت می‌کند.

جهان اجتماعی، ساختار اجتماعی و نظام اجتماعی مانند مفاهیم سه‌گانه بالا هستند. این سه مفهوم را به صورت زیر می‌توان تعریف و مقایسه کرد.

۱. **جهان اجتماعی:** مجموعه پدیده‌هایی است که در گستره زندگی اجتماعی انسان قرار می‌گیرند.

۲. **ساختار اجتماعی:** نوع ارتباط و چینش پدیده‌هایی است که جهان اجتماعی را می‌سازند.

۳. **نظام اجتماعی:** مجموعه پدیده‌های جهان اجتماعی با توجه به ساختار و ارتباط آنها با یکدیگر می‌باشد.

بنابراین تفاوت جهان اجتماعی و نظام اجتماعی در این است که جهان اجتماعی از

مجموعه پدیده‌هایی حکایت می‌کند که مربوط به اجتماع هستند و نظام اجتماعی همان مجموعه پدیده‌ها را از جهت ساختار و ارتباطی که با هم دارند مورد توجه قرار می‌دهد.

• با تکمیل جدول زیر مفاهیم سه گانه جهان اجتماعی، ساختار اجتماعی و نظام اجتماعی را در مورد خانواده به کار ببرید.

خانواده	جامعه	ساختمان ورزشگاه
.....	جهان اجتماعی	مجموعه اجزا و عناصر ورزشگاه
روابط همسری، فرزندی	ساختار اجتماعی	ساختار ورزشگاه
.....	نظام اجتماعی	ساختمان ورزشگاه

• نهاد اجتماعی

هر نظام اجتماعی به بخش‌ها و اجزایی تقسیم می‌شود که از آنها با نام «خرده نظام» یاد می‌شود. به نظام اجتماعی هنگامی که با خرده نظامهای درونی آن در نظر گرفته شود، نظام اجتماعی کل می‌گویند. به نظر شما نسبت اجزای درونی هر خرده نظام با یکدیگر و نسبت خرده نظامها با نظام اجتماعی کل چگونه است؟

ساختمان یک ورزشگاه از بخش‌های مختلفی تشکیل شده است. مثل مکان بازی، جایگاه تماشاگران، محل استقرار کادر خدماتی و

هر یک از بخش‌های ساختمان، نظام و ساختار متناسب با خود را دارد. طول و عرض زمین بازی متناسب با نیازهای بازی است. بخش اداری ساختمان مناسب با کار کارمندان است و ...

همان گونه که هر یک از بخش‌ها دارای ساختار متناسب با خود است، مجموعه بخش‌ها دارای نظم و ساختار کلانی هستند که مربوط به کل ورزشگاه است. یعنی بخش‌های مختلف

ساختمان علاوه بر ساختار درونی در یک ساختار بزرگ با یکدیگر هماهنگ هستند. مثلاً زمین بازی به گونه‌ای است که در معرض دید تماشاگران و داوران باشد؛ و محل تماشاگران به گونه‌ای است که مشرف بر زمین بازی باشد. درها و مسیرهای خروجی ورزشگاه در مکانهایی است که امکان خروج تماشاگران به ساده‌ترین و سریع‌ترین صورت وجود داشته باشد.

در نظام اجتماعی کل نیز خرده نظامهایی وجود دارد. به هریک از این خرده نظامها در صورتی که نقش مهم و تعیین کننده‌ای در نظام اجتماعی کل داشته باشد، یعنی؛ یکی از نیازهای اساسی آن را بر طرف کند نهاد اجتماعی می‌گویند. سیاست، اقتصاد، آموزش و پرورش، خانواده از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی هستند. هر یک از نهادهای اجتماعی دارای یک ساختار درونی است و همه آنها در یک ساختار بزرگ‌تری که مربوط به جامعه است قرار دارند.

- بعضی از عناصر و اجزای هر یک از نهادهای اجتماعی مثل خانواده، اقتصاد و سیاست را به خاطر بیاورید و درباره روابط و ساختار این اجزا گفت و گو کنید.
- به چند گروه تقسیم شوید و درباره ساختار و روابطی که بین نهادهای مختلف جامعه وجود دارد، گفت و گو کنید.

● بیمارستان

● مجلس شورای اسلامی

جهان اجتماعی ، نظام اجتماعی ،

.....

.....

جهان اجتماعی مجموعه پدیده هایی است که در گستره زندگی اجتماعی
انسان قرار می گیرند.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

○ مفهوم فرهنگ

ما با دو واژهٔ جامعه و فرهنگ آشنا هستیم و این دو واژه را در بسیاری موارد «با هم» به کار می‌بریم. به نظر شما بین این دو واژه چه تفاوت معنایی وجود دارد؟ و چه نسبتی با هم دارند؟

هنگامی که در مسافرت به شهر جدیدی وارد می‌شوید افرادی را می‌بینید که با یکدیگر زندگی می‌کنند. اگر مدتی در آن جا بمانید و با آنها زندگی کنید، به تدریج با شیوهٔ زندگی و نحوهٔ ارتباطات آنها آشنا می‌شوید. آنچه در نخستین برخورد مشاهده می‌کنید، جامعه است و آنچه به تدریج از شیوه و نوع زندگی آنها فرا می‌گیرید، فرهنگ است. جامعه به گروهی از انسانها اطلاق می‌شود که سالیان متمادی با یکدیگر زندگی می‌کنند. فرهنگ شیوهٔ زندگی گروهی از انسانهاست که با یکدیگر زندگی می‌کنند. برای مثال نوع خوراکی‌ها، پوشش‌ها، گویش‌ها، آداب و رسوم عروسی و عزاداری، شیوه‌های گذران اوقات فراغت، آداب معاشرت، شیوه‌های یاددهی - یادگیری، باورها و ارزشهای اخلاقی، نگرش به عالم و آدم و ... از مصادیق فرهنگ به شمار می‌آیند.

فرهنگ و جامعه جدا از یکدیگر نمی‌توانند باشند. جامعه، بدون فرهنگ وجود ندارد و